

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ ОСВІТОЛОГІЇ ТА РОЗВИТОК ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті проаналізовано поняття «полікультурна освіта», «полікультурне виховання», «міжкультурна освіта» у вітчизняній науці та в працях польських дослідників; розглянуто основні етапи розвитку культурології як комплексного гуманітарного знання про найбільш загальні закономірності розвитку культури; введено поняття «культурологія освіти»; показано, що культурологія освіти як складова освітології, спрямована на вирішення сучасних культурологічних проблем розвитку освіти (полікультурна та міжкультурна освіта, культурологічний підхід в освіті, формування наукового тезаурусу міждисциплінарних досліджень в галузі освітології на стику «освіта-культура»).

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурне виховання, міжкультурна освіта, культурологія освіти.

В статті проаналізовано поняття «поликультурное образование», «поликультурное воспитание», «межкультурное образование» в отечественной науке и в работах польских исследователей; рассмотрено основные этапы развития культурологии как комплексного гуманитарного знания о наиболее общих закономерностях развития культуры; введено понятие «культурология образования»; показано, что культурология образования как составляющая освитологии, направлена на решение современных культурологических проблем развития образования (поликультурное и межкультурное образование, культурологический подход в образовании, формирование научного тезауруса междисциплинарных исследований в области освитологии на стыке «образование-культура»).

Ключевые слова: поликультурное образование, поликультурное воспитание, межкультурное образование, культурология образования.

Such notions as “multicultural education”, “multicultural upbringing”, “intercultural education” in the national scientific space and Polish researchers’ works are analyzed in the article; the main stages of the development of the culturology as the complex of the humanitarian knowledge about the most common patterns of the culture development are observed; the notion “the culturology of education” is introduced; it is proved that the culturology of education as a part of osvitological knowledge is aimed at the solution of the modern culturological problems in the development of education (multi- and intercultural education, culturological approach in education; the forming of the scientific thesaurus of the interdisciplinary researches in the field of osvitologiya at the joint of the “education-culture»).

Key words: multicultural education, multicultural upbringing, intercultural education, culturology of education.

1. Актуальність проблеми.

Динамічність та ефективність сучасних освітніх систем значною мірою визначається врахуванням у змісті та технологіях навчання реалій соціально-економічного розвитку суспільства. Процеси глобалізації, інтеграції та технологічний прорив, пов'язаний з винаходом інформаційних технологій змінюють політичну, економічну, демографічну та соціальну ситуацію у країнах. У сучасному світі продовжують існувати традиційні спільноти, які охо-

рюють та зберігають традиції певної культури, визначають мислення й систему цінностей людей, їх стиль життя, культурний устрій. Разом з тим, культури перестали бути герметично закритими ареалами. Значна за обсягами міграція та іміграція населення, пошук міжрелігійного всесвітнього діалогу, кросс-культурні контакти, міжнаціональні шлюби актуалізують проблеми полікультурності суспільства. Життєвий простір сучасної людини все більше набуває ознак полікультурного, що, з одного боку,

вимагає від неї здатності до діалогу, толерантності, розуміння й поваги до культурної ідентичності інших людей, а з іншого, розширює можливості для професійної мобільності та інтеграції з іншими культурними групами.

Відомо, що у світі існує понад 2000 мов, і всі вони відрізняються одна від одної. Всі спільноти наділені тим, що американський футуролог Е. Тоффлер назвав «психосферою», яка охоплює їх ідеї, починаючи від спільності та ідентичності [8, с.432]. Культурна ідентифікація – це самовідчуття людини всередині конкретної культури. Корені расової, етнічної, релігійної та інших форм дискримінації треба шукати в еволюційній потребі індивіда у визначенні форми групової ідентифікації.

Таким чином, ідеї «приналежності» чи «спільності» та акт ідентифікації з іншими є одним із фундаментальних чинників всіх людських систем.

Про значення культурної ідентичності людини для стійкого розвитку цивілізації, говорить той факт, що поняття ідентичності покладено в основу розуміння цивілізаційного порядку (С. Хантінгтон). Цивілізація розглядається цим ученим як «граничне ми», тобто як граничний рівень ідентичності. Ідентичність на рівні цивілізації, на думку Хантінгтона, значною мірою формуватиметься в процесі взаємодії семи-восьми великих цивілізацій. До них відносяться західна, конфуціанська, японська, ісламська, індуїстська, православно-слов'янська, латиноамериканська і, можливо, африканська цивілізації. Найзначніші конфлікти майбутнього, на думку С.Хантінгтона, розгорнуться вздовж ліній розлому між цивілізаціями, оскільки:

- відмінності між цивілізаціями найбільш суттєві. Цивілізації не схожі за своєю історією, мовою, культурою, традиціями та, що найважливіше, – релігією;

- світ стає більш тісним. Взаємодія між народами різних цивілізацій посилюється. Це призводить до зростання цивілізаційної самосвідомості, глибокого усвідомлення як відмінностей між цивілізаціями, так і чинників, що їх об'єднують;

- процеси економічної модернізації та соціальних змін у всьому світі розмивають традиційну ідентифікацію людей з місцем проживання та водночас послаблюють роль держави як джерела ідентифікації;

- зростання цивілізаційного самопізнання відбувається із роздвоєнням ролі Заходу. З одного боку, Захід знаходиться на вершині своєї могутності, а з іншого – можливо, якраз і тому, серед незахідних цивілізацій відбувається повернення до власних коренів [1, с.365-366].

Вирішення багатьох проблем співіснування різних культур та релігій на території однієї країни значною мірою залежить від освіти як найбільш масового соціального інституту формування суспільної та індивідуальної свідомості. Зростання у сучасному світі агресії, нетерпимості, неповаги до людей з іншими культурними традиціями, міжнародних конфліктів, що стають серйозною загрозою для стійкого розвитку земної цивілізації, вимагає від освітньої галузі розробки концепцій полікультурної освіти, як засобу розв'язання існуючих проблем у суспільстві щодо виховання людини, толерантною до іншої культури.

Підкреслимо, що концептуальні засади полікультурної освіти закладено в Статуті Організації Об'єднаних Націй; Преамбулі Статуту ЮНЕСКО; Міжнародній Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Загальній Декларації прав людини; Конвенції ЮНЕСКО проти дискримінації в освіті; Загальній декларації про культурну різноманітність.

У міжнародному документі ЮНЕСКО «Декларація Мехіко з політики в галузі культури» (1984 р.) зазначається, що кожна культура є сукупністю неповторних цінностей, традицій кожного народу, що жодна культура не може претендувати на право бути універсальною, оскільки універсальність складається з досвіду всіх народів світу, кожний з яких стверджує свою культурну самобутність. Головним завданням для міжнародного співтовариства було визначено збереження й захист культурної спадщини кожного народу.

Розглядаючи рідну культуру як джерело сили й почуття гідності за приналежність до своєї групи, польський дослідник Є. Нікіторович пише, що кожна людина водночас належить до багатьох культур і тим вище сприймає себе, чим вище вона сприймає Інших [13, с.52]. Отже усвідомлюючи власне коріння, плекаючи власну культуру людина повинна з розумінням ставитися до полікультурності світу, з повагою відноситися до представників інших культур та релігій.

2. *Поняття полікультурної освіти у вітчизняному науковому просторі.*

«Полікультурна освіта» (multicultural education) є досить новим поняттям для вітчизняної педагогіки. У міжнародному педагогічному словнику (Лондон, 1977 р.) поняття «multicultural education» розглядається як таке, що відображає ідеали культурного плюралізму у сфері освіти, а у Міжнародній енциклопедії освіти (1994) – як педагогічний процес, у якому репрезентовані дві або більше культури, котрі відрізняються за мовною, етнічною, національною або расовою ознакою; важлива складова сучасної освіти, що сприяє засвоєнню учнями знань про інші культури, розумінню загального та особливого у традиціях та культурних цінностях різних народів, вихованню молоді у дусі поваги до культурної ідентичності інших людей.

Проблеми співіснування і взаємодії національних культур з позицій загальнолюдських цінностей привертала увагу таких відомих українських учених, як Г.Ващенко, В.Винниченко, Б.Грінченко, М.Драгоманов, І.Огієнко, К.Ушинський, В.Сухомлинський. Важливість полікультурної освіти та полікультурного виховання простежується у сучасних концепціях освіти і виховання в Україні, а саме у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.); Національній доктрині розвитку освіти України в ХХ ст.; Концепції естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури та ін..

Поняття «полікультурність» в Україні набуває статусу міждисциплінарного теоретичного концепту. Полікультурність пов'язують з поняттям культурного плюралізму, який розглядається як «співіснування в межах однієї країни багатьох культур за умови, що жодна з них не є панівною» [9, с.45-46].

Окрім усталених підходів до розуміння сутності полікультурного виховання й освіти, а саме: *аккультураційного* (пов'язаного з утворенням гармонійних відносин між членами різних етнічних груп), *діалогового* (заснованого на ідеях відкритості та культурного плюралізму) українські дослідники розглядають ще *соціально-психологічний*, який трактує полікультурне виховання як особливий спосіб формування певних соціальних установчих

ціннісно-орієнтованих схильностей, комунікативних та емпатійних умінь, що дозволяють здійснювати інтенсивну міжкультурну взаємодію і виявляти розуміння інших культур (І.Д.Бех, О.В.Сухомлинська).

Поняття «полікультурне виховання» у вітчизняній педагогіці, його мету і сутність розкриває Н.Є Миропольська [4, с.691]. Полікультурне виховання розглядається як процес цілеспрямованої соціалізації учнів, що передбачає оволодіння системою національних і загальнокультурних цінностей, комунікативних і емпатичних вмінь, що дозволяють школяреві здійснювати міжкультурну взаємодію і виявляти розуміння інших культур, а також толерантність стосовно її носіїв. Метою полікультурного виховання є забезпечення:

- на когнітивному рівні – засвоєння вірців і цінностей національної і світової культури, культурно-історичного і соціального досвіду різних країн і народів;
- на ціннісно-мотиваційному рівні – формування соціально-установчих і ціннісно-орієнтаційних схильностей учнів до інтеркультурної комунікації й обміну, а також розвитку толерантності і емпатії стосовно інших країн, народів, культур та соціальних груп;
- на діяльнісно-поведінковому рівні – активну соціальну взаємодію з представниками різних культур при збереженні власної культурної ідентичності.

Також існує визначення полікультурної вихованості (полікультурності) в руслі нового виховного напрямку «педагогіки миру» як сформованість здатності до здійснення інтеркультурної комунікації, що характеризується адекватним взаєморозумінням представників різних культур, інтеркультурною компетентністю, толерантністю, емпатією, прагненням людини до міжнаціональної згоди у всіх сферах спілкування [9, с.48].

Полікультурне виховання передбачає наслідування традицій тих культур, в яких діти живуть, і разом з цим, введення інноваційного поля культурної взаємодії. Це привчає учнів сприймати складні культурні процеси як законмірну еволюцію безлічі людських спільнот, нерозривно пов'язаних між собою. У контексті полікультурного виховання важливого значення набуває міжетнічна толерантність, як активне, терпиме, нестереотипне, небайдуже

ставлення до культури, мови, релігії, звичаїв, зовнішнього вигляду представників інших етносів, що передбачає такі способи поведінки у конфліктах, як компроміс і співробітництво [9, с.48-49]. В Україні сьогодні принцип полікультурності реалізується через надання рівних шансів студентам, що належать до різних культурних груп; підтримку міжособистісних стосунків представників різних культур на основі співробітництва й толерантності; навчання різних (за етнічною приналежністю) студентів в одній групі; впровадження навчальних курсів та спецкурсів з мультикультурної освіти; мультикультурне навчання та соціальну перебудову (справедливість і рівність для всіх і в усьому).

3. Полікультурна та міжкультурна освіта: акценти польських дослідників.

Освіта, на думку Т.Лєвовицького, є простором суспільного життя, який перебуває під сильним впливом тих явищ і процесів, що відбуваються у суспільстві, політиці, економіці, культурі, ідеологіях, які домінують, та інших сферах людської діяльності [14, с.5]. Головне завдання освіти, на думку багатьох польських дослідників, полягає у допомозі особистості зростати у культурі, віднайти в ній свою ідентичність і разом з тим сформувати у людей толерантне ставлення до інших культур, поваги до Іншого. Отже, однією з основних функцій освіти у Польщі вважається підготовка свідомих, відповідальних поколінь людей до життя в осмисленому діалозі, поколінь, які здатні до реалізації власної ідентичності, підтримують інших, шукають шляхи реалізації гуманістичних, спільних, вічних цінностей [11, с.48].

У польському науковому просторі вживаються два поняття «полікультурна освіта» та «міжкультурна освіта» з різним змістовим навантаженням. Такі учені, як С.Качор, Б.Грабовська, З.Пілат та інші вживають терміни «полікультурна», «міжкультурна», «інтеркультурна» освіта як синоніми. Разом з тим, Т.Лєвовицький, Є.Нікіторович, П.Гжибовський та інші розрізняють ці поняття за змістом. Полікультурність сприймається цими вченими як принцип державної політики по відношенню до різних культурних, етнічних та релігійних груп, співіснування різних мов у єдиній державі. Такі соціальні групи відрізняються мовою, історичними коріннями, релігійними поглядами, системою усталених цінностей тощо. Необхідність такої

політики пов'язана з тими проблемами, що виникають в наслідок відмінностей у звичаях, традиціях і поведінці представників різних культур, що проживають спільно в одній країні. Таким чином у сучасній Польщі поняття «полікультурність» стосується передусім проблем життєдіяльності етнічних, релігійних меншин, що становлять частину суспільства. Полікультурність виступає як принцип суспільного устрою, що відбиває не тільки співіснування двох (або більше) відмінних культур, їх взаємодію щодо участі у повсякденному житті, а й закладає засади безконфліктного співіснування спільнот з відмінною культурою на теренах однієї країни. Досвід реалізації принципу полікультурності у державній політиці Республіки Польща найбільш показовий на пограниччі, де стикається польська та інша культура (українська, чеська, білоруська тощо).

Поняття «полікультурна освіта» за змістовним наповненням розкриває напрями реалізації принципу полікультурності в сфері освіти (створення шкіл для національних меншин, навчання рідною мовою, видання підручників та літератури на мові національних меншин тощо). Роздуми про полікультурну освіту вимагають, на думку Т. Лєвовицького, критичних і вільних від лицемірства підходів до суспільних і політичних контекстів цієї проблеми. Нові підходи до полікультурної освіти, міжнародні юридичні стандарти, що стосуються розвитку різних культур і мов, вимагають рівних шансів і рівноправності для національних меншин, а від освіти – сучасних моделей полікультурної освіти з урахуванням складних політичних контекстів [12, с. 24-25].

Отже, полікультурна освіта у Польщі розглядається як така, що відображає необхідність співіснування людей з різною культурою, толерантне відношення до Іншого та до особливостей іншої культури, спрямована на покращення освітньої ситуації для етнічних груп, які проживають у межах однієї країни. Мета міжкультурної освіти полягає у формуванні знань, умінь та таких якостей і поведінкових характеристик особистості, які забезпечують її толерантність до відмінностей, відкритість до діалогу, здатність до ефективної взаємодії з особами іншої культури [10, с.16].

Міжкультурна освіта спрямована на «взаємне пізнання і збагачення як культур, так і лю-

дей, які творять ці культури» (Т. Левовицький), тобто міжкультурна освіта передбачає активну толерантну позицію суб'єкта однієї культури до суб'єкта іншої культури. Міжкультурна освіта, на думку польських учених, забезпечує не ізольоване існування, а взаємне зближення різних культур, їх інтеграцію, що ґрунтується на взаємній повазі до універсальних цінностей, спільних елементів культури й досвіду. Польські дослідники вважають, що полікультурність у Польщі є фактом, реальністю, а міжкультурність – важливим освітнім завданням, спрямованим на збереження загальнолюдських цінностей, проти зростання націоналізму, ксенофобії, мегаломанії, дискримінації. Міжкультурність (інтеркультурність) реалізується, коли представники різних культур, національні, етнічні та релігійні групи тощо живуть на одній території, беруть участь у відкритій, регулярній взаємодії, яка відзначається толерантністю, розумінням особливостей стилів життя, цінностей, норм Іншого [10, с.9].

Введення до польської науки категорії міжкультурності дозволило розглянути культуру в трьох нових перспективах: а) в суб'єктивній перспективі – як зустріч людини з іншою людиною, яка належить до іншої культури. У процесі такої діалогової взаємодії учасники передають один одному власні цінності і норми; б) інтерактивній перспективі – міжкультурна ситуація передбачає принаймні двох учасників взаємодії. У зв'язку з цим відношення до Іншого/Чужака вимагає звернення уваги до власного «Я»; с) ситуативній перспективі – потрібно враховувати, що кожна зі сторін, що бере участь у взаємодії, виростає з іншої історичної, політичної та економічної ситуації.

Приділяючи значну увагу розвитку міжкультурної освіти, польські науковці підкреслюють необхідність збереження та розвитку національної самосвідомості, оскільки участь у полікультурному світі вимагає сильного та свідомого почуття ідентичності. Суттю міжкультурності є взаємодія між двома ідентичностями. У міжкультурній взаємодії людина виступає активним учасником громадського життя, який бере участь у взаємодії з представниками інших культур [10, с.10].

Формування нової суспільної свідомості європейця, який знає власне коріння і поважає культуру та права інших починається у Респу-

бліці Польщі з дошкільного освіти, яка спрямована на формування власної культурної ідентифікації дитини, і, разом з тим, її зацікавлення іншими культурами через вивчення іноземної мови, гри, казку, засвоєння універсальних цінностей. У середній школі полікультурне й міжкультурне виховання здійснюється через впровадження шкільних програм з полікультурної освіти, організацію двомовного навчання, освіти національних меншин, етнічних груп, репатріантів, іммігрантів, біженців, через просвітницьку роботу серед польської молоді відносно цих груп. Школа, як вважають у Польщі, повинна забезпечити формування особистісної та культурної ідентичності, розвивати компетенції учня щодо міжкультурної взаємодії, збереження традицій, культурної спадщини регіону, власної країни і країн сусідів. Міжкультурна компетентність розглядається як здатність до усвідомлення культурного релятивізму у взаємодії з представниками інших культурних груп, практичного застосування набутих культурологічних знань. Компетентність учителя щодо реалізації основ полікультурної освіти визначається міжкультурними знаннями, мовною компетенцією, чутливістю та відкритістю до осіб, які мають іншу культуру; здатністю до формування толерантної поведінки учнів.

Реалізація принципів полікультурної і міжкультурної освіти у вищих навчальних закладах Польщі відбувається за такими напрямками: зростання участі в освітніх та дослідницьких європейських програмах; участь у міжнародних проектах; спільне навчання польських та іноземних студентів; запровадження навчальних програм з полікультурної і міжкультурної освіти у вищих навчальних закладах; мовні та міжкультурні консультації для студентів та викладачів, які виїжджають закордон, або приїжджають до країни; надання можливості безкоштовного вивчення польської мови іноземним студентам, які навчаються за обміном; післядипломна освіта за напрямом «європеїстика»; післядипломні курси з полікультурної освіти.

Таким чином, поняття «полікультурна освіта» та «міжкультурна освіта» так, як вони окреслюються польськими вченими, по суті торкаються проблеми «знати» або «бути» в культурі. Якщо культур багато, знання про них та існування в одній з них не співпадають одне з іншим [3, с.22]. Отже, бути в культурі зовсім

не означає, що людина володіє знаннями про цю культуру.

4. *Культурологія як комплексне гуманітарне знання про найбільш загальні та історичні закономірності розвитку культури.*

Без сумніву можна констатувати, що належність до однієї епохи, мови, релігії, життєвого та господарського устрою об'єднує людей. Цілісність всіх цих факторів і створює певну систему, до якої входять традиції, заборони, мотиви, які визначають самобутній характер народу. Культура підтримується традицією. Та не можна не помітити, що кожна культура крім відмінностей має ще й спільні риси, оскільки всі культури належать глобальній єдності людей – світовій спільноті. Так виникає не лише ідея множинності культур, але й водночас з нею, думка про пошук їх спільних засад.

До XIX ст. практично не поставало питання, що таке культура. Знаходячись всередині самої культури, вчені не помічали її особливого нематеріального існування. У XIX столітті у людській свідомості виникає ідея, що людська природа може розкриватися в різних культурах по-різному. Відносно цілісний феномен – культура – починає розглядатися у множинності його варіантів. Ідея різності культур викликала до життя нову наукову дисципліну – культурологію. Культурологія (від лат. cultura – обробіток (землеробство, виховання, шанування) і грец. logos – вчення) є гуманітарною дисципліною, яка вивчає культуру як цілісну систему, різноманітність культур, їх взаємодію, типи культурної творчості, структуру і функції культури, закономірності розвитку соціального життя та відображення їх у культурі людського буття [1, с.12]. Культурологія розглядається сьогодні як:

- наукове знання про найбільш загальні закономірності розвитку культури, під якими розуміють сукупність матеріальних та духовних цінностей, накопичених людством [6, с.6];
- комплексне гуманітарне дослідження явищ і законів культури, що розширює історичний аспект культури філософськими, антропологічними, соціологічними підходами до аналізу, вивчення та узагальнення теоретичних проблем, явищ та феноменів культури;
- особлива галузь гуманітарного знання, що синтезує у собі філософські, історичні, антропологічні, етнографічні, соціологічні та

інші дослідження культури, тобто специфічний спосіб життєдіяльності людини, головним змістом якої є гуманізація природи й суспільства;

- наука, яка вивчає специфіку розвитку матеріальної та духовної культури цивілізацій, етносів, націй у конкретно-історичному періоді, їх взаємозв'язки та взаємовпливи [12, с.7-8];
- не тільки наука про множинність культур, про їх унікальність і несхожість, а й наука про закономірності культурно-історичного процесу [1, с.60].

Найбільш узагальнено, на наш погляд, завдання і значення культурології формулюються П.С.Гуревичем. Завдання культурології, на його думку, не вичерпується аналізом різних культурних епох, а й полягає в осмисленні закономірностей культурно-історичного процесу. Найбільш продуктивною, на наш погляд, є думка, що культурологія може бути осмислена як міждисциплінарна метатеорія, оскільки через культуру, яка забезпечує глибоке занурення у світ психології людини, цілих епох і народів, можна показати дію механізмів історії, таємниці людського буття, привідкрити завісу над спільною творчістю людського роду [1, с.58]. В українській культурології визначилися три напрями культурологічних досліджень: *традиційна історична культурологічна школа* (виявлення та опис фактів, подій і досягнень світової, національної або регіональної культури чи певної культурно-історичної епохи); *філософія культури або теорія культури* (осмислення і пояснення культури через її найзагальніші і найістотніші риси, розкриття провідних тенденцій в еволюції культури, причин розквіту або кризових явищ); *соціологія культури* (дослідження функціонування культури в цілому або наявних у ній субкультур, а також вивчення зрушень та змін, що відбуваються у культурі і реакція на них різних верств населення).

Таким чином, культурологія як наука, що орієнтується на етику соціального й гуманітарного знання про людину й суспільство, вивчає культуру цілісно як специфічну функцію й модель людського буття [12, с.7-9]. За таких умов, культурологія здатна концептуально впливати на формування культури суспільства, державну політику щодо задоволення духовно-культурних потреб національних меншин, представників різних етнічних груп та релігій,

розвиток толерантності кожної людини і суспільства в цілому. Реальною соціокультурною технологією такого впливу є освіта в широкому розумінні цього поняття.

5. *Культурологія освіти у вирішенні проблем полікультурного світу.*

Освіта завжди була особливою функцією суспільства й держави, спрямованою на формування й розвиток соціально-значущих якостей кожної людини. Як соціальне й культурне явище, освіта є атрибутом людства, невід'ємним його супутником у поступальному русі еволюційного розвитку. Сьогодні поняття «освіта» розуміється широко, окреслюється різними контекстами, зокрема розглядається як цінність (державна, суспільна, особистісна), соціокультурний феномен, соціокультурна технологія. Інтегрований характер сучасної сфери освіти, складність її як суспільного феномену потребує якісно іншого дослідницького підходу до проблем системного функціонування й розвитку освіти. Постає необхідність розробки нового наукового напрямку дослідження самої сфери освіти як відкритої синергетичної системи [7, с.7].

В Україні новий науковий напрям інтегрованого пізнання освіти і його назва – «освітологія» – був запропонований В.О. Огнев'юком, який обґрунтував не тільки об'єкт, предмет й предметне поле освітології, а й філософські підвалини розвитку цього наукового напрямку [5, с.2-6]. Відповідно до концепції В.О. Огнев'юка освітологія як науковий феномен найбільш повно відображає *всі знання*, що відносяться до освіти, а сам термін «освітологія» як термін науки ліквідує плутанину між власне освітою та знанням про освіту незалежно від того, за допомогою яких наук воно отримане.

Отже, сучасність висуває проблеми, вирішення яких потребує розвитку системних наукових підходів в галузі гуманітарного знання. Гуманітарні науки вивчають явища, що відносяться до гуманітарної реальності. У такому ракурсі виникають особливі рефлексивні відносини між дослідником і явищем, що вивчається, оскільки вони мають приналежність до одного плану – культури, духу, свідомості тощо [1, с.66]. Таким чином гуманітарні знання включаються в об'єкт дослідження та впливають на нього.

У гуманітарному дискурсі робиться спроба зрозуміти іншу людину, дати пояснення певного освітнього, соціального, культурного або духовного феномену. Немає нічого дивного в тому, що нова гуманітарна наука – освітологія – , не підмінюючи собою філософію освіти, все-таки зберігає причетність до філософських ідей. Філософія має справу з граничними, вічними проблемами. Будь-яка наука, хоча і занурюється в конкретності, вирішуючи часткові задачі, також вибудовує відносно цілісну картину світу, а тому не може не спиратися на філософію. З іншого боку освітологія повстала з педагогіки, її педагогічних концепцій й педагогічної методології, а тому її становлення і розвиток щільно пов'язані з тими дослідженнями, які проводилися і проводяться у межах педагогічної науки, хоча об'єкт дослідження вже вийшов за її (педагогіки) межі.

Можна визначити та спрогнозувати надалі такі етапи розвитку освітології: *філософський* (обґрунтування філософських засад нового наукового напрямку інтегрованого пізнання освіти, об'єкта, предмета та завдань освітології); *емпіричного знання* (визначення точок дотику сфери освіти до інших сфер життєдіяльності суспільства, їх взаємовпливів і взаємозв'язку, визначення прикладних освітологічних контекстів, місця і ролі освітологічного знання для розвитку суспільства); *визначення освітології як наукової дисципліни* (визначення принципів і критеріїв освітологічного знання, його структури, створення ідеальних освітологічних об'єктів, побудова освітологічних теорій, методології освітологічних досліджень); *розгортання прикладних освітологічних досліджень* (визначення складових освітологічної підготовки, розробка програм і змісту навчальних курсів та спецкурсів з освітології, визначення актуальних напрямів освітологічних досліджень, розгортання міждисциплінарних та мультидисциплінарних досліджень в галузі освітології, моніторинг впливу результатів освітологічних досліджень на різні сфери життєдіяльності суспільства); *системних досліджень в галузі освітології* (започаткування в Україні напрямку наукових досліджень з освітології, створення системи підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації з освітології, розробка системи моніторингу впливу результатів освітоло-

гічних досліджень на ефективність розвитку різних сфер суспільства).

У сучасному поліетнічному та полікультурному суспільстві все гостріше відчувається потреба в новому типі соціальних відносин, що будуються на принципах діалогу і толерантності, міжнаціонального спілкування. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від активного залучення потенціалу освітньої галузі, оскільки сфера освіти надає унікальну можливість спланованого впливу на процес формування життєвих орієнтирів молоді та відповідно на майбутнє тих народів, до яких ця молодь належить. Сфера освіти як соціокультурна система забезпечує: культурне наслідування (трансляцію культурних норм, цінностей, ідей); розвиток людської індивідуальності; підготовку людини до успішного існування у соціумі, власній культурі, полікультурному середовищі; прилучення людини до культури, включення її в світ людської суб'єктності; вплив на формування суспільної свідомості та свідомості кожної людини. Саме тому, вітчизняні науковці, аналізуючи взаємозв'язок культури і освіти, розглядають проблему полікультурності переважно в площині культурології, а саме: в історико-культурному контексті; в аспекті діалогу культур та становлення особистості; у контексті культурологічної підготовки вчителя [9, с.43].

Об'єктом дослідження освітologia є сфера освіти у її сталому розвитку [5, с. 2-6]. Таке формулювання об'єкту, на нашу думку, вказує не тільки на його системний всеохоплюючий характер (освітніх процесів і явищ), а й чітко визначає, що об'єктом дослідження є відкрита система – система освіти. Отже, суттєва відмінність об'єкту дослідження освітologia від інших гуманітарних наук полягає у тому, що освітologia є своєрідною освітньою синергетикою для дослідження сфери освіти. Такий синергізм найбільш яскраво виявляється при дослідженні освіти як складової культури, унікального соціокультурного феномену, що розкриває взаємозалежність і взаємозумовленість множинності культур і освітніх систем, що їх відображують, взаємовплив культури та освіти. Такі дослідження, на наш погляд, є об'єктом культурології освіти – складової освітologia.

Аналізуючи значення культурології освіти для гуманізації життєдіяльності суспільства, слід підкреслити, що освіта та культура в їх синергізмі залишаються провідними чинниками суспільної гуманістичної практики та здійснюють значний вплив на розвиток всіх сфер суспільства; забезпечують розвиток суспільного та індивідуального інтелекту, духовності народу, підвищують культурний та освітній рівень суспільства, безпосередньо впливають на формування людини як освіченої. Культурологія освіти сприяє створенню такого освітнього простору, де найбільш повно взаємодіють різні культури, формується толерантність і повага до Іншого та культури Іншого, відбувається усвідомлення, що глобальна культура складається з різних культур, множинність яких і створює її унікальне забарвлення й забезпечує здатність до саморозвитку як її цілісності, так і кожної її складової. Саме хаотичне поєднання різних культур, які здаються несумісними й протилежними, створюють ту невірноваженість глобальної культури, яка народжує універсальні цінності, що сприяють її розквіту та стійкому розвитку земної цивілізації. У практичній площині культурологія освіти може сприяти розробці освітніх соціокультурних технологій, спрямованих на вирішення проблем полікультурної та міжкультурної освіти, забезпечення впровадження в освітній сфері культурологічного підходу, осмислення таких понять, які виникають на стику освіти і культури (педагогічна культура, професійна культура тощо), формування змісту освіти на засадах культурологічного підходу. Культурологія освіти здатна, на нашу думку, якщо не подолати, то зменшити розрив у традиціях спілкування старшого та молодшого покоління, подолати уніфікацію поглядів людства, вирівнювання особистісних характеристик.

Таким чином, культурологія освіти як складова освітologia, концептуально огортає проблеми полікультурного світу, культурологічні проблеми освіти та освітні проблеми культурології. Розвиток культурології освіти, на наш погляд, буде сприяти гармонійному співіснуванню культурних відмінностей в умовах глобалізації, які толерантно можна розглядати як чинник, активізації суспільного, політичного та економічного розвитку світової спільноти.

Література

1. Гуревич П.С. Культурология: учеб. Пособие / П.С. Гуревич. – 2-е изд., стер. – М.: Издательство «Омега-Л», 2010. – 427 с.
2. Культурология / [Гриценко Т.Б., Гриценко С.П., Кондратюк А.Ю. та ін.]; за ред. Т.Б. Гриценко. – [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
3. Межуев В.М. Идея культуры. Очерки по теории культуры. – М.: Прогресс-Традиция, 2006. – С.22.
4. Миропольська Н.Є. Полі культурне виховання.//Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 691.
5. Огнев'юк В.О. Філософія освіти в структурі наукових досліджень феномену освіти / В.О. Огнев'юк // Шлях освіти. – 2009. – № 4 (54). – С. 2-6.
6. Романов Ю.И. Культурология. – СПб.: Питер, 2008. – 208 с. – 208 с.
7. Сисоева С.О. Освіта як об'єкт дослідження / С.О. Сисоева // Шлях освіти: науково-методичний журнал. – К.: Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Асоціація працівників гімназій і ліцеїв України. – № 2, 2011. – с.48 – С. 5-11.
8. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ./Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 560 с.
9. Якса Н.В. Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і практика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 568 с.
10. Edukacja dla interkulturowości // pod red. S. Kaczor i T.Z. Sarleja –Warszawa – Radom, 2009. – 226 s.
11. Grabowska B. Zmiana uwarunkowania społecznego uczestnictwa i współdziałania młodzieży na pograniczu cieszyńskim w kontekście teorii stawania się społeczeństwa \ Teorie i modele badań międzykulturowych (pod red. T. Lewowickiego, A. Szczurek-Boruty, E. Ogrodzkiej-Mazur) – Cieszyn – Warszawa: Wyd. U.Ś, 2006. – S. 41- 51.
12. Kształcenie ustawiczne do wielokulturowości // pod red. T. Lewowickiego i F. Szloska – Warszawa – Radom, 2009. – 432 s.
13. Nikitorowicz J. Młodeż pogranicza kulturowego Białorusi, Polski, Ukrainy wobec integracji europejskiej. Tożsamość, plany życiowe, wartości. – Białostok TRANS HUMANA, 2000. – 206 s.
14. T. Lewowicki O ideach oraz praktykach edukacji wielokulturowej i międzykulturowej// Ruch pedagogiczny. – 1-2. Wyszka szkoła pedagogiczna ZNP. – Rok LXXII Warszawa, 2001. – S. 5 – 12.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2012